

Heleen A. Melk als hoofdzuster in de tuin van het Ziekenhuis aan de Zuidwal in de jaren dertig.

Helena Alida Melk (1888-1970)

Heleen A. Melk werd op 14 juli 1888 geboren in Purmerend, als het tweede kind van zadelmaker Simon Melk en Marijtje Schreuder. Uit het bevolkingsregister van Purmerend blijkt dat zij op 1 september 1905 naar het gesticht Meerenberg te Santpoort verhuisde; op zestienjarige leeftijd meldde ze zich daar omdat ze verpleegster wilde worden. Bij gebrek aan een goede middelbare schoolopleiding kon ze dat alleen worden via de psychiatrie. Op 11 november 1908 keerde ze als 'verpleegster' naar Purmerend terug, om op 16 december 1908 naar het Bergwegziekenhuis te Rotterdam te vertrekken, waar ze in 1912 aanvullend het diploma ziekenverpleging zou behalen. Daarna ging ze naar het Wilhelmina Gasthuis te Amsterdam, om de aantekening kraamverpleging te behalen. Ze moet zich ook ontwikkeld hebben op ander gebied, want ze kon glashelder schrijven en las allerlei talen. In 1923 werd ze op grond van al haar diploma's als een van de eerste verpleegsters in Nederland benoemd tot 'docente verpleging', en wel in het Gemeentelijk Ziekenhuis aan de Zuidwal te Den Haag, waar ze tot 1935 zou blijven werken.

Vanuit haar functie kreeg ze haar werkgever geneesheer-directeur E.A. Koch en met steun van de Haagse wethouder Willem Drees in 1929 toestemming om gedurende anderhalf jaar de wereld rond te reizen om zich te verdiepen in de vraag hoe men elders verpleegsters opleidde. In Amerika bezocht Melk de Columbia University in New York, en daarna de verpleegopleidingen in Boston, Baltimore, Chicago, Philadelphia, Oneonta, New Haven, San Francisco, Los Angeles, New Mexico, Albuquerque en Santa Fé. In Canada bezocht ze Montreal en Toronto. Verder reisde ze naar Honoloeloe, Japan, China, Singapore en Nederlands-Indië. Haar vriendin Kora Cosman (1897-1964), die in 1926 in het Zuidwalziekenhuis het diploma ziekenverpleging had behaald, reisde op eigen zak met haar mee.

Zuster Melk schreef tijdens deze reis lange verslagen van alles wat ze zag voor *Het Ziekenhuiswezen* (zie hieronder). Op basis daarvan werd ze na haar terugkeer geïnterviewd door een journalist van de krant *Het Vaderland*. Met dit enthousiaste artikel 'De opleiding van verplegenden hier en elders; een mooie studiereis' werd ze in Den Haag nog bekender en wist ze ook anderen te overtuigen van het belang van een betere verpleegopleiding. Van Koch en Drees kreeg ze toestemming om het Zusterhuis aan de Zuidwal uit te breiden met een 'Leercomplex naar Amerikaans voorbeeld'. Dit werd op 3 november 1931 officieel geopend en omvatte een studeerkamer met bibliotheek, een kamer om praktijklessen te oefenen op poppen, een gezellige eetzaal en een gymnastieklokaal. Kennelijk deed ze ook

aan Fondswerving. In het Jaarverslag van het ziekenhuis over 1929 staat expliciet vermeld dat 'een buitenstaander die veel belang stelt in de opleiding der verplegenden en onbekend wenscht te blijven' een 'belangrijke schenking had gedaan aan het Leercomplex'. Het ging om 76 boeken voor de vorming van een studiebibliotheek voor verplegenden; 1 encyclopaedie *Zoeklicht*; 100 losbladige boeken met papier voor aspirant verplegenden; 2 abonnementen op het tijdschrift *Het Ziekenhuiswezen*; 1 pop (*Chase-doll*) ten gebruike bij de vóóropleiding; enkele verplegingsartikelen en verschillende ingelijste portretten van vooraanstaande figuren uit de geschiedenis der geneeskunde en verpleging. Ook bood het ziekenhuis de verpleegsters voortaan twaalf gymnastieklessen aan, om hun aandacht te vestigen op de spieren die zij bij de verpleging intensief gebruikten, zodat de zusters platvoeten, spataderen en dergelijke konden voorkomen. De verpleegsters bleken dermate enthousiast over deze lessen dat zij een jaar later spontaan een gymnastiekclub oprichtten waarvoor zij zelf de contributie betaalden.

Ondertussen had Melk ook een handboek geschreven: *De praktijk der ziekenverpleging* (1931). Daarvan zijn - inclusief de herdrukken - ongeveer 12.000 exemplaren verkocht in ons land. Vandaag de dag is dit boek vooral bekend als de vindplaats voor de zogenaamde 'Tien geboden voor verpleegsters'.

Zuster Melk stond voor een verpleegopleiding waarin de aandacht voor de manier waarop de verpleegster zich verhoudt tot de patiënt niet lijdt onder de intellectuele en technische zijde van het verplegen. Vóór alles wilde ze dat de verpleegsters terdege beseften dat zieke patiënten 'gewone' mensen zijn, die het liefst in hun eigen omgeving verblijven, omringd door iedereen en alles wat hen het leven de moeite waard maakt.

In 1934 werd Melk ziek; wat ze precies had is niet te achterhalen, maar het is duidelijk dat ze toestemming kreeg om met ontslag te gaan. Van toen af woonde Melk samen met haar jongere, joodse vriendin Kora Cosman, die ze opgeleid had in het Zuidwalziekenhuis en die ze tijdens de Duitse bezetting actief zou beschermen. In het huis van Melk en Cosman te Blaricum verbleven bovendien regelmatig andere onderduikers. Na de oorlog verhuisden de twee vrouwen naar de Boskampweg in Havelte, waar zij een vergelijkbaar huis als dat in Blaricum lieten ontwerpen ('De Koningskamp'), waar zij een grote tuin aanlegden met een 'instructief paviljoen' voor Cosman, zodat zij ook anderen over kruiden en bloemen kon leren. In het dorp stond het duo bekend als 'Cosman en Melk'. Melk was een bescheiden vrouw, maar een ontzaglijk harde werker. Ook in Havelte schreef ze nog tot op hoge leeftijd artikelen over verpleging. Ze overleed op 21 oktober 1973 te Amsterdam.

Artikelen van Heleen A. Melk over de verpleegopleiding in Amerika:

Melk, H.A. (1929a). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering I. Teachers College Columbia University New York. *Het Ziekenhuiswezen* 2(1), 102.

Melk, H.A. (1929b). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering II. Presbyterian Hospital New York en de opleiding aldaar. *Het Ziekenhuiswezen* 2(3), 185-186.

Melk, H.A. (1929c). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering III. Philadelphia General Hospital en Bellevue Hospital New York. *Het Ziekenhuiswezen* 2(4), 262-264.

Melk, H.A. (1929d). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering IV. Massachusetts General Hospital te Boston. *Het Ziekenhuiswezen* 2(5), 343-344.

Melk, H.A. (1929e). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering V. Wat kan Nederland leren van Boston? *Het Ziekenhuiswezen* 2(7), 479-450.

- Melk, H.A. (1929f). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering VI. Het verschil tussen de Amerikaanse en de Nederlandse situatie voor verpleegster en patiënt. *Het Ziekenhuiswezen* 2(11), 759-761.
- Melk, H.A. (1929g). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering VII. De Amerikaanse verpleegopleiding in het ziekenhuis als voorbereiding op werk binnen een grotere maatschappij. *Het Ziekenhuiswezen* 2, 12, 823-824.
- Melk, H.A. (1930a). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering VIII. *Het Ziekenhuiswezen* 3 (1), 823-824.
- Melk, H.A. De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering IX. De voortgezette opleidingen voor verpleegsters in Amerika. *Het Ziekenhuiswezen* 3(2), 99-101.
- Melk, H.A. (1930c). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering X. De opleiding tot docent verpleegkunde in Amerika. *Het Ziekenhuiswezen* 3(4), 250-252.
- Melk, H.A. (1930d). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering XI. Opleiding en werk van de 'public health nurse' in America. *Het Ziekenhuiswezen* 3(5), 306-309.
- Melk, H.A. (1930e). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering XII. Het nut van case-studies, die geschreven worden door leerlingverpleegsters. *Het Ziekenhuiswezen* 3(6), 370-372.
- Melk, H.A. (1930f). De opleiding der verplegenden in Amerika. Aflevering XIII. Zeven in Amerika opgedane wensen omtrent het lesgeven in ziekenverpleging in Nederland. *Het Ziekenhuiswezen* 3 (7), 435-437.
- Melk, H.A. (1930g). A friendly comparison. The education of American and Dutch nurses. *The American Journal of Nursing* 30 (9), 1103-1109.

Overige artikelen van Melk (niet compleet):

- Melk H.A. (1919). Wandelen. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 29, 137-148.
- Melk H.A. (1928). Een en ander over Opleiding en Examineering van verplegenden. *Het Ziekenhuiswezen* 1, (5) 122-123.
- Melk, H.A. (1930h). De taak van de docente. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 40, 479-483.
- Melk, H.A. (1931a) *De praktijk der ziekenverpleging*. 's-Gravenhage: G. Naeff. (heruitgaves in 1946 en 1949).
- Melk, H.A. (1931b). De acht-urige werkdag als praktisch probleem in de ziekenverpleging. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 41, 503-511 en 541-545.
- Melk, H.A. (1932a). Het leercomplex en de vooropleiding in de Haagsche Gemeente-Ziekenhuizen. *Het Ziekenhuiswezen* 5 (2), 67-72.
- Melk, H.A. (1932b). De Internationale aansluiting. *Orgaan van den Nationalen Bond* 5, 177-178.
- Melk, H.A. (1932c). Opleidingsplan van den Nationalen Bond van Verplegenden. *Orgaan van den Nationalen Bond van Verplegenden* 5, 22 juli 1932, tussen pagina 362 en 363, 1-8.
- Melk, H.A. (1932d). De opleiding der verplegenden. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 42, 93-98.
- Melk, H.A. (1933). Intelligentieproeven voor verplegenden. *Het Ziekenhuiswezen* 6, 9, 367-374.
- Melk, H.A. (1935). Opleiding der verpleegsters. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 45, 176-177.
- Melk, H.A. (1941). Een protest en een oproep. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 51, 249-253.
- Melk, H.A. (1948). De hand in eigen boezem. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 58, 536-540.
- Melk, H.A. (1949). Herinneringen aan Adelaide Nutting. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 59, 141-142.
- Melk, H.A. (1949). De verpleegstersopleiding. *Het Ziekenhuiswezen* 22, 228-229.
- Melk, H.A. (1950a). Het Jubileum van de Nederlandse Vereniging voor Hulp aan Zieken van Geest. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 3, 216.
- Melk, H. A. (1950b). De ziekenverpleging in de toekomst. Een rapport, uitgebracht aan de "National Nursing Council", U.S.A. Juni '48, door Esther Lucille Brown, Ph.D. *Het Ziekenhuiswezen*, 23, 208-214.
- Melk, H.A. (1950c). Het jubileum van de Nederlandse Vereniging voor Hulp aan Zieken van Geest. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 60, 216.
- Melk, H.A. (1951). De Engelse ziekenverzorgster. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 61, 398-399.

Melk, H.A. (1953). Humanity and Imagination by Barbara Powter. In *Het Ziekenhuiswezen*, 26, 209.
 Melk, H.A. (1955). Het plan-Hirdes. *Het Ziekenhuiswezen* 28, 25-26.

Overige Bronnen:

- Anonieme auteur (1929a). De opleiding van verplegenden hier en elders, een mooie studiereis. *Orgaan van den Nationalen Bond van Verplegenden* 2, 258-260.
- Cosman, K. en A.E.M. Breebaart (1935). Afdeling 's Gravenhage en Omstreken. In *Orgaan van den Nationalen Bond van Verplegenden*, 8, 146-147.
- Fabius, G. (1931). Boekbeoordeling. De praktijk der ziekenverpleging door. Zr. H.A. Melk, Uitgave van G. Naeff te 's Gravenhage. Prijs gebonden Fl. 12,00. *Het Ziekenhuiswezen* 3 (7), 495.
- Goot, K.C. van der, Hengeveld, S. en R.A.A. van der Veen (1934). Algemeene Ledenvergadering, 10 mei 1934. In *Orgaan van den Nationalen Bond van Verplegenden*, 7, 194-198, 213-216, 249-253, 266-270.
- Haeseker, B. en M.J. van Lieburg (2007). *De geschiedenis van het HAGA ziekenhuis 1823-2007*. Rotterdam: Erasmus Publishing.
- Koch, E.A (1932). De vooropleiding in de Haagsche Gemeente Ziekenhuizen. *Het Ziekenhuiswezen* 5, (1), 18-20.
- Kooten Niekerk, A. van en S. Wijmer. *Verkeerde vriendschap. Lesbisch leven in de jaren 1920-1960*. Amsterdam 1985.
- Richter-Uitdenboogaardt, W. (1974). In Memoriam Zuster Melk. *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 84, 45.
- Romein-Verschoor, A. (1973). In Memoriam Heleen Melk (1888-1973). *Tijdschrift voor Ziekenverpleging*, 83, 1201-1202.
- Schuyf, J. (1994). *Een stilzwijgende samenzwering. Lesbische vrouwen in Nederland 1920-1970*. Amsterdam: Stichting Beheer IISG.
- Stegge, Cecile aan de (2012). Een *Nationale Bond van Verplegenden* zonder stemrecht voor B-verplegenden. In: *Gekkenwerk. De ontwikkeling van het beroep psychiatisch verpleegkundige in Nederland, 1830-1980* (pp. 365-382). Maastricht 2012.
- Verspijck, P.H. (1950). American Nursing of Nederlandse Verpleging. *Het Ziekenhuiswezen* 23(7), 219-226.
- Verspijck, P.H. (1952). De opleiding van de verpleegster. *Het Ziekenhuiswezen* 25(4), 104-105.

NB:

Er staat een heel lange reeks artikelen van Melk (vanaf 1950 woonachtig in Havelte) in Het Ziekenhuiswezen van na WO II.

Links Kora Cosman, rechts Heleen Melk, jaren vijftig, Havelte.